

У статті викладаються результати дослідження вставлених конструкцій як смислової домінанти речення, ставиться проблема місця вставок у оформленні ефективної інтерактивної моделі висловлення, розглядаються причини їх активного використання у сучасних текстах.

Ключові слова: динамізм висловлення, синтаксична гнучкість, двоплановість змісту, фокус зосередження автора.

The article presents the results of the parenthetical constructions research as a semantic dominant of the sentence it deals with the problem of the role of parenthesis in forming the effective interactive utterance model, and it investigates the causes of their tendentious use in modern texts.

Keywords: utterance dynamism, syntactic flexibility, two-plane meaning, the author's focus.

Калько М. І.
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

ТЕРМІНАТИВНО-АКТИВІТИВНА ПОЛІКАТЕГОРІЙНІСТЬ ЯК ВИЯВ АСПЕКТУАЛЬНОЇ ГЕТЕРОГЕННОСТІ ДІЕСЛІВНОЇ СЕМАНТИКИ

У статті схарактеризовано теоретичні засади і описано досвід типологізації термінативно-активітивної полікатегорійності дієслова в сучасній українській літературній мові. Виокремлено та специфіковано основні типи поєднання у складі дієслівної лексеми аспектуально різнокатегорійних значень.

Ключові слова: дієслово, вид, аспектуальність, аспектуальний клас, аспектуальна полікатегорійність, термінатив, активітив.

Започаткований у середині минулого століття Ю. Масловим [6] та незалежно від нього – З. Вендлером [14] та утверджений в аспектологічних студіях другої половини ХХ – початку ХХІ століття, що сформували субпарадигму, яка дістала назву “двокомпонентна теорія виду” [5, с. 60-61], об’єктивістський підхід до опису аспектуальності, який виводить конкретні особливості видових значень і видових властивостей з особливостей їхньої лексичної семантики, тобто, власне кажучи, із деяких об’єктивних властивостей самих позначуваних цими дієсловами дій [6, с. 316], не втратив своєї актуальності і нині, що засвідчують відповіді провідних аспектологів із тринадцяти країн світу на анкету аспектологічного семінару філологічного факультету МДУ ім. М. В. Ломоносова [7]. Проведене в контексті згаданої вище парадигми, що неодмінно передбачає розмежування граматичного (категорії виду) та лексичного (аспектуальні класи) компонентів аспектуальності, наше дослідження має на меті підтвердити ефективність застосування окресленого підходу щодо опису аспектуальних особливостей українського дієслова. З огляду на це, основними завданнями нашої розвідки є виокремлення та специфікація основних типів поєднання у складі дієслівної лексеми аспектуально різнокатегорійних значень, зокрема тих, що належать до термінативного та активітивного аспектуальних класів.

Аспектуальні класи постають у контексті нашого дослідження як аспектуально орієнтовані прихованограматичні, або лексико-граматичні, класи, які мають вплив на граматичну царину виду, імпліцитно регулюючи аспектуальну поведінку (передовсім корелятивну здатність, акціональний і функціональний потенціал, відкритість до певного типу полікатегорійності) дієслів. На ґрунті українського дієслова вони утворюють п’ятикомпонентну систему: 1) термінативи, або здійсненники, що позначають подієспрямовані процеси, з одного боку, та події, досягнуті внаслідок

їхнього здійснення, з іншого; 2) активітиви, або діяльники, що мають значення динамічних неподієспрямованих процесів; 3) стативи, або станівники, що відображають актуальні або неактуальні адинамічні, недискретно-фазові вияви буття (стани), локалізовані хоча б у межах надтривалого часового відрізка; 4) евентиви, або подійники, об'єднані значенням миттєвих подій, зокрема і несподіваних, непередбачуваних, а також таких, що є негативним наслідком надмірного захоплення процесом чи недогляду; 5) релятиви, або відносники із семантикою процесуально-стилізованих відношень, властивостей, постійних ознак [5].

Аспектологічний аналіз дієслівної лексики сучасної української мови засвідчує: термінативність, активітивність, евентивність, стативність і релятивність – аспектуальна характеристика не дієслова загалом, а кожної його семантими (лексико-семантичного варіанта) зосібна, що узалежнено конкретною реалізацією валентного потенціалу предиката, чітко визначеним семантичним наповнення аргументів, передовсім суб'єкта й об'єкта, зрештою, широким контекстом. А отже, аспектуальна полікатегорійність як здатність значеннєвих варіантів дієслова функціонально належати до різних аспектуальних класів є системним явищем. Тому аспектуальний аналіз багатозначної лексеми “без залишку” неодмінно пов'язаний з установами притаманних їй типів полікатегорійності.

Уперше в українському мовознавстві спостережене Є. Тимченком [13, с. 16], явище аспектуальної неоднозначності дієслівної лексеми, узалежене тісним зв'язком виду з лексичним значенням дієслова, не могло залишитися поза увагою ні в лінгвоукраїністичних аспектологічних студіях, представлених зокрема роботами В. М. Русанівського [10], С. О. Соколової [12], ні в загальнотеоретичних граматичних працях, зокрема І. Р. Вихованця [1] і А. П. Загнітка [4], ні у відповідних розділах граматик, авторами яких [розділів] є К. Г. Городенська [2] та А. П. Грищенко [3].

Так, привертаючи увагу до проблеми тісного взаємозв'язку категорії виду і лексичного значення українського дієслова, В. М. Русанівський демонструє можливість безпрефіксного дієслова недоконаного виду співвідноситися з кількома відмінними за змістом префіксальними дієсловами доконаного виду. Зокрема, дієслово *лити* можна вважати формою недоконаного виду кількох споріднених, але різних дієслів: *влити*, *залити*, *вилити* тощо, які водночас мають суфіксальні відповідники: *вливати*, *заливати*, *вилити* з яскравою додатковою семантичною характеристикою, проте їхня значеннєва відмінність тісно пов'язана з семантичною багатогранністю самого дієслова *лити*, залежною від його валентності, мети повідомлення тощо [11, с. 69–70]. І. Р. Вихованець зауважує, що вид є найбільш “внутрішньою”, “захованою” в лексичному значенні дієслова категорією [1, с. 102]. На думку А. П. Загнітка, поняття внутрішнього часу співвіднесене з кількісним виміром дії і репрезентоване на віртуальному рівні мовного знака – це засвідчує когнітивність видової семантики [4, с. 213], а можливість чи неможливість дієслова вступати у видову опозицію залежить від його лексичного значення [4, с. 216]. А. П. Грищенко зазначає, що до важливих джерел формування підкласу непарновидових дієслів належить багатозначність дієслівних лексем: у багатьох випадках можна спостерегти протиставлення парновидових і непарновидових лексико-семантичних варіантів дієслів, напр.: “набувати певного кольору” – “виділятися певним кольором” (*багрянити*, *біліти*, *блакитніти*, *жовтіти*, *золотіти*, *синіти*, *сивіти*) [3, с. 411]. На властивості дієслівної лексеми поєднувати парновидові та одновидові лексико-семантичні варіанти акцентує увагу К. Г. Городенська, підтверджуючи це на прикладі дієслів *прати*,

мазати, в'язати, писати, креслити, біліти, сіріти тощо [2, с. 228–230]. Однак в лінгвоукраїністиці об'єктивістський підхід до дослідження категорії аспектуальності окреслено лише в загальних рисах, що переконує в потребі дальшого лінгвістичного вивчення механізму взаємодії граматики і словника в царині виду українського дієслова. Тому в центрі нашої уваги якраз і перебуває проблема залежності видової поведінки дієслів від специфіки їхньої лексичної семантики, а отже, і відображених у ній об'єктивних особливостей позамовних ситуацій.

Із погляду виявлення аспектуально-семантичних парадигм як спектра значень, що належать до різних аспектуальних класів кожна полісемічна дієслівна лексема потребує спеціальної аспектологічної діагностики.

Найбільш вагомими для видової поведінки дієслова типами аспектуальної полікатегорійності, детермінованої поєднанням семантем різних аспектуальних класів, є: 1) термінативність // активітивність; 2) термінативність // стативність; 3) термінативність // евентивність; 4) термінативність // релятивність. Інші, менш поширені типи полікатегорійності – суміщення семантем, що належать до інтермінативних класів: активітивність // стативність, активітивність // релятивність, евентивність // релятивність тощо або суміщення кількох класів.

Кожен із виокремлених типів аспектуальної полікатегорійності має ширший чи вужчий діапазон лексико-семантичного наповнення. Загальна семантична опозиція “термінативність // активітивність” конкретизована дев'ятьма підтипами.

I. Термінативи виражають подієспрямовані процеси, пов'язані з трудовою діяльністю людини, що мають здебільшого спеціалізований характер, активітиви – рухи (здебільшого ритмічні чи повторювані), здійснювані певними частинами тіла чи якимись знаряддями, пор.: *молоти vs змолоти: Мельник повів сивою од років і борошна головою на розчинені двері: – Це хтось **молоти** під'їхав... Незабаром на порозі з'явилися Ярина і Мирослава. – Добрий вечір, дідусю! – зразу ж заторохтіла Ярина... – **Змелете** мені? / М. Стельмах/ // лише *молоти: Ще вчора джміль гудів, сьогодні вже нема, Застиг від холоду, ледь лапками він **меле** / І. Драч/*. Таким семантемам властива й синтагматична неоднорідність. Термінативи реалізовано в предикатно-аргументних структурах із результативом або темативом: S(ag) – P(act) – O(res); S(ag) – P(act) – O(tem), активітиви – структурами з інструментивом чи пацієнтивом: S(ag) – P(act) – O(inst); S(ag) – P(act) – O(pat). У структурах із пацієнтивом активітиви описують процес, спрямований на об'єкт, але така спрямованість не є результативною чи темативною, оскільки не пов'язана з виникненням нового об'єкта чи нової якості наявного об'єкта, напр.: *Зеленський переступав з ноги на ногу, Апостол крутив вус... /Б. Лепкий/; Скорій сидів біля стола, блідий, **тер** рукою чоло / Б. Лепкий/; Стоїть [Дженні], **мне** рубчик з фартушка, засоромлена /Леся Українка/; Твардовський мав свій гонор, він не здолів би витримати підніжкового становища і ладен був **міряти** курні шляхи, доки носить його старий кінь / В. Шевчук/; Вона схилила голову на материне плече і **перебирає** в неї на шиї дукати, а на Петра й не гляне / П. Куліш/. Іноді предикатно-аргументні структури з активітивами передбачають об'єкт, невіддільний від локатива, напр.: *Горбиться, кулиться, до землі присідає і по ставищах, по мокляках, по оболонях **волочить** за собою свою спідницю довгу / Б. Лепкий/; Діти сновигали по цвинтарі й по вигоні, **качали крашанки по траві** / І. Нечуй-Левицький/*.**

II. Термінативні семантеми означають певні подієспрямовані спеціалізовані процеси, активітивні – ритмічні, повторювані рухи різними частинами тіла ускладненого чи супровідного характеру, пор.: *викручувати vs викрутити: Ще*

*вдосвіта схопився Захар, підійшов до матері біля кабиці на дворі, де вона вже **викручувала** білизну / І. Ле/ vs ...навели відповідний лад: поязозили добре по підлозі, потім **викрутили** ті штани над реліквією і вже “сухими” добре витерли всюди / І. Багрянний/ // лише **викручувати**: Він кидав ногами, **викручував** п'ятами, аж земля летіла музикам у вічі / І. Нечуй-Левицький/.*

Дієслова обох описаних вище підтипів мають двоїсту природу, вживаючись як у перехідних, так і в неперехідних конструкціях. Керуючи формою то знахідного, то орудного відмінка, вони дістають різну характеристику. “Формою орудного виражається відношення неспрямованої дії суб'єкта з певною настановою у використанні об'єкта, – зауважує М. Я. Плющ, – а формою знахідного відношення активної дії суб'єкта, спрямованої на об'єкт” [8, с. 70]. На думку О. О. Потебні, “у першому випадку увага зосереджена на самій дії, яка може бути без мети, а в другому – на додатку, у якому закладена найближча, цілком визначена мета руху” [9, с. 457]. Як бачимо, оптимальні синтагматичні умови реалізації термінативних семантем таких дієслів – предикатно-аргументні структури з результативним чи темативним об'єктом, а активітивних – структури з інструментивом.

III. Термінативи виражають здійснення певних рухів, спрямованих на досягнення певної просторової межі чи зміну положення в просторі, після чого такі процеси вичерпуються, активітиви – виконання повторюваних чи ускладнено-повторюваних рухів, що загалом мають односпрямований характер, але не пов'язані з досягненням події. Термінативи здебільшого актуалізовано в складі предикатно-аргументних структур S(ag) – P(act) – Advloc (з+Ngen, на+Nacc), активітиви – S(ag) – P(act), S(ag) – P(act) – Advloc (в, на, по+Nloc), напр.: *стрибати vs стрибнути: Йому хочеться **стрибнути** на цю поверхню ревучих голів і, давши собі волю, дико танцювати по них, регочучи й кричачи з такою самою силою, як оце кричать усі вони. Він **стрибає** вниз, зливається з душиним... потоком і, палаючи сам заціпленням реготом, пливе в потоці до дверей /В. Винниченко/ // лише **стрибати**: Дзядзько, не відриваючи рук від колін, **стрибав** слідом і заливався молодим, пристрасним гавкотом... /В. Дрозд/.*

IV. Термінативні семантеми неагентивних дієслів описують динаміку рідин чи сипучих речовин, пов'язану з певною просторовою межею, досягнення якої є границею процесу, активітивні – певні хвилеподібні рухи рідин тощо, пор.: *переливатися vs перелитися: – Ану візьміть, один із другим, з-поміж жита по грудці землі... чуєте, яка вона, наша земля, на дотик, як її тепло струмениться, **переливається** у вашу кров. Чуєте? Це і є Україна /Р. Федорів/ vs ...а очі сині, як стрижі, літали понад берегами й попід небесами й шукали забутого давним-давно, того, що в травах поросло за сотні літ, що **перелилося** в коріння груш і верб, що мохом поросло /Р. Федорів/ // лише **переливатися**: На вогні печеться м'ясо. В казані окріп **Переливається** /В. Стус/.*

V. Термінативи виражають здійснення конкретного (здебільшого фізичного, пов'язаного з певним різновидом трудової діяльності) процесу, спрямованого на створення чи перетворення матеріального об'єкта, активітиви передають значення “бути зайнятим здійсненням конкретного (переважно фізичного, пов'язаного з одним із виявів трудової діяльності) процесу безвідносно до його результату”. У цьому разі перед нами – різна мовна інтерпретація того самого екстралінгвального факту. Семантика термінативів є адекватною реальній ситуації, оскільки називає всіх її учасників: S(ag) – P(act) – O(res); S(ag) – P(act) – O(tem), реальна ж ситуація, відображувана активітивами, зазнає певної корекції з боку мовних засобів – абсолютне вживання перехідного дієслова трансформує трикомпонентну “за

природою” ситуацію у двокомпонентну синтаксичну модель : Nnom –Vf. Отже, неназивання одного з учасників ситуації засвідчує реалізацію іншої семантики, напр.: *вишивати vs вишити*: **Вишивала** ту сорочку небога Леся; і по ковніру, і по пазусі, і по ляхівках широких рукавів повитисовала голубонька сріблом, золотом і блакитним шовком усякі квітки й мережки /П. Куліш/ vs *Одна* мати знає про це. *Хоче зробити Володькові несподіванку. Сама хоче вишити* йому сорочку. *От він здивується* /У. Самчук/ // лише *вишивати*: *А в полі сяде під півколою, вишиває* та *голосно на ціле поле виспіває* /У. Самчук/.

VI. Термінативи означають каузацію певної динаміки, неспокою, актуалізуючись у складі предикатно-аргументних структур: S(ag) – P(term) – O(tem) або S(el) – P(term) – O(tem). Активітиви описують вияв певної динаміки, неспокою, реалізуючись предикатно-аргументними структурами: S(ag) – P(activ) або S(el) – P(activ), пор.: *бунтувати vs збунтувати*: Він **бунтує** Січ, яку збунтувати не важко, бо там народ неспокійний і до війни скорий /Б. Лепкий/ // лише **бунтувати**: *Я люблю тебе іншу – коли ти бунтуєш* /В. Симоненко/.

Близька до цього підтипу – невелика група дієслів іншомовного походження, перехідні семантики яких належать до термінативів, а неперехідні – до активітивів: *агітувати, демонструвати, інтригувати, конспірувати, саботувати* тощо, напр.: *агітувати vs загітувати*: – *Не треба гучних слів, – попросив, – ви ж не на мітингу, та й не треба мене агітувати. Я й сам будь-кого загітую* /Р. Самбук/ // лише *агітувати*: – *...А наші ішани та обительські дурні в кишлаках агітують* серед тих, які й без цього на степ не підуть /Л. Ле/.

VII. Термінативи відображають становлення надзвичайно (іноді – разом із тим хворобливо) збудженого стану чи досягнення надзвичайної інтенсивності (про явища природи), активітиви – вияв надзвичайного збудження (іноді такого, що межує з безумством) чи надзвичайної інтенсивності (про природні явища), пор.: *божеволіти vs збожеволіти*: *Хотілося заглянути до них, у їх нутро, побачити й пізнати те страшне, від чого божеволіють. Я хотів, хотів неймовірно збожеволіти й я збожеволів* /У. Самчук/ // лише *божеволіти*: *На ній художник намалював двобій. Вершники з блискучими шаблями в руках божеволіли на тлі червоних хмар, серед котрих заходило велетенське сонце* /Ю. Яновський/. Предикатно-аргументні структури реалізації термінативів здебільшого поширені каузативами (від + N2, з + N2) чи адвербіальними показниками темпу перебігу процесу (відразу, потроху, дедалі тощо), напр.: *Василенко... зрозумів, що Грицай шаленіє з люті* /В. Коротич/; – *Я тобі перехрещуся! Ще й баньки вилупив!* – *одразу шаленіє синюшне, схоже на вісімку обличчя* /М. Стельмах/. Активітиви передбачають актуалізацію в складі предикатно-аргументних структур, поширених локативами чи темпоративами, напр.: *А дні шаленіють в реторті двадцятого віку...* /Б. Олійник/; *Три дні й три ночі Ігор шаленів, не знав спокою – гнав рать все вперед і вперед* /В. Малик/.

VIII. Термінативи означають поступальний рух, спрямований на досягнення якоїсь конкретної просторової межі. У цьому разі просторова межа є внутрішньою межею процесу. Імперфективні термінативи зі значенням “здійснювати поступальний рух, спрямований на досягнення конкретної просторової межі” найчастіше корелюють у суто видовому відношенні з при-перфективами, що означають досягнення певної конкретної просторової межі внаслідок поступального руху в напрямку до неї. Активітивні семантики описують рух як поступальне пересування певним способом, почасти у визначеному напрямку, але безвідносно щодо якоїсь конкретної просторової межі.

Термінативи реалізовано в предикатно-аргументних структурах: S(ag) – P(act) – Advloc (до+Ngen, у+N4), активітиви – S(ag) – P(act) або S(ag) – P(act) – Advloc (по, у+Nloc), пор.: *пхатися vs припхатися: Цекул, Пренестський коваленко, В Латію з військом також пхавсь /І. Котляревський/ vs Так ослаб, що ледве до своєї хати припхався /О. Стороженко/ // лише пхатися: Телеграфіст Серета, упрілий і сердитий, пхався по вулиці /П. Панч/.*

IX. Термінативи передають значення “переміщати що-, кого-небудь певним способом у якесь конкретне місце чи конкретному адресатові”, корелюючи в суто видовому відношенні з при-перфективами зі значенням “переміщаючи кого-, що-небудь, доставити в конкретне місце чи конкретному адресатові”. Активітиви означають переміщення кого-, чого-небудь певним способом (без указівки на місце призначення чи адресата), пор.: *везти vs привезти: Везе Марко Катерині Сукна дорогого /Г. Шевченко/ vs Ти ж так мене чекав... казав, що “з фронту скоро Володька галіфе для мене привезе” /В. Сосюра/ // лише везти: Білий кінь швиденько віз санки по грудовому шляшку /Марко Вовчок/.*

Оптимальні синтагматичні умови реалізації термінативних семантем – предикатно-аргументні структури з адресативами чи директивами, активітивних – з транзитивами та можливим елементивним наповненням суб’єкта.

X. Термінативні імперфективні семантеми мають значення “говорити, проказувати що-небудь уголос (здебільшого з додатковою характеристикою певних особливостей голосу), часом звертаючись до когось”, корелюючи у відношенні суто видового партнерства з про-перфективами “сказати, проказати що-небудь уголос, часом звертаючись до когось (з додатковою характеристикою певних особливостей голосу)”. Обов’язковою предикатно-аргументною структурою реалізації таких значенневих варіантів є: S(ag) – P(act) – O(res). Активний діяч тут – людина, а результат її мовленнєвої діяльності формалізує пряма мова. Активітиви функціонують зі значенням “видавати звуки певного характеру”, характеризуючись неперехідністю та більш широким семантичним наповненням суб’єкта: агентив (людина чи тварина) чи елементив (здебільшого явище природи), пор.: *хрипіти vs прохрипіти: – Га? Що кажеш? – хрипів грек, намагаючись перекричати шум прибою /М. Коцюбинський/ vs Василь прохрипів ледве чутно: – Водиці, водиці! /Л. Франко/ // лише хрипіти: Як дзвін порепаний, уперто Хрипить за попиком дячок... /О. Влизько/.*

XI. Термінативні імперфективи передають значення “подавати певний звуковий сигнал, сповіщати про що-небудь”, активітивні – “видавати певні звуки, звучати”, пор.: *дзвонити vs подзвонити: Я справді не могла подзвонити. А потім я плакала, ...і думала, що тепер немає сенсу дзвонити, бо ти скажеш, що все це лише привід подратувати тебе /О. Деркачова/ // лише дзвонити: Як тонко дзвонять проводи, Які метільні телефони /Л. Горлач/.*

XII. Термінативні імперфективи мають значення “відтворювати певним способом якусь конкретну мелодію, пісню тощо”, яке реалізує предикатно-аргументна структура з репродуктивним об’єктом; відактивітивні ітеративи вживаються зі значенням “видавати мелодійні звуки, роблячи це з більшою чи меншою від звичайної інтенсивністю”, яке актуалізоване в складі структури, поширеної квалітативом чи інструментивом, пор.: *видзвонювати vs видзвонити: Холодне привітання, хвилина мовчанки, на ратушевій вежі почав дзвін видзвонювати шосту годину /Б. Лепкий/ vs В тій хвилі годинник, дзвінко і проразливо шиплячи, видзвонив три чверті на дванадцятку /Л. Франко/ // лише видзвонювати: ...перегукувалися дударі-стрілочники, сюрчали у свої*

сюрчики й вимахували ліхтарями зчіплювачі вагонів, **видзвонювали** молоточками по колесах обходчики поїздів... /Григор Тютюнник/.

Досліджуваний матеріал засвідчує, що основний визначальний чинник аспектуальної поведінки дієслова – відображена в лексичній семантиці онтологічна специфіка фрагментів екстралінгвального довкілля. Термінативність, активітивність, евентивність, стативність та релятивність не є однозначною аспектуальною кваліфікацією всієї лексеми, а форматом реалізації, який у різних словозначеннях одного дієслова може бути неоднаковим. Аспектуальні класи не мають закінчених дієслівних реєстрів, оскільки зорієнтовані на конкретні семантими, валентність предикатів, семантичні ролі аргументів, контекстуальні умови, тому про особливості видової поведінки дієслова можна говорити тільки на основі аналізу конкретних текстових уживань. Це засвідчує глибоку закоріненість категорії виду в онтологію ситуацій, відображених у дієслівній семантиці. Тому аспектуальний аналіз багатозначної лексеми пов'язаний здебільшого з установленням типів аспектуальної полікатегорійності, відкритість для якої – не менш важлива риса аспектуальної поведінки поряд із відкритістю для видового партнерства, повноти акціонального та функціонального спектра.

Комплексне дослідження закономірностей категоризації аспектуальної семантики на засадах об'єктивістського підходу відкриває перспективи для багатопланового аналізу аспектуальності й виду, уможливорює виявлення всієї палітри аспектуальних характеристик дієслівної лексеми й найтонших нюансів її аспектуальної поведінки.

Л і т е р а т у р а :

1. *Вихованець І. Р.* Частина мови в семантико-граматичному аспекті / І. Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1988. – 256 с.
2. *Городенська К. Г.* Дієслово / К. Г. Городенська // Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови. Академічна граматики української мови / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська. – К. : Пульсари, 2004. – С. 217–298.
3. *Грищенко А. П.* Дієслово / А. П. Грищенко // Сучасна українська літературна мова. – К. : Вища школа, 1997. – С. 403–446.
4. *Загнітко А. П.* Теоретична граматики української мови. Морфологія : [монографія] / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонДУ, 1996. – 435 с.
5. *Калько М. І.* Аспектуальність : категоризація, класифікація і репрезентація в сучасній українській літературній мові : монографія / М. І. Калько. – Черкаси : Видавець Чабаненко Ю., 2008. – 384 с.
6. *Маслов Ю. С.* Вид и лексическое значение глагола в современном русском литературном языке / Ю. С. Маслов // Известия АН СССР. Отделение литературы и языка. – 1948. – Т. VII. – Вып. 4. – С. 303–316.
7. Ответы на анкету аспектологического семинара филологического факультета МГУ имени М. В. Ломоносова / [Черткова М. Ю., Плузган В. А., Рябчиков А. А., Кузнецов Д. О.] // Вопросы языкознания. – 1997. – № 3. – С. 125–136.
8. *Плющ М. Я.* Категорія суб'єкта і об'єкта в структурі простого речення / М. Я. Плющ. – К. : Вища школа, 1986. – 175 с.
9. *Потебня А. А.* Из записок по русской грамматике / А. А. Потебня. – М. : Просвещение, 1977. – Т. 4. – Вып. 2 : Глагол. – 406 с.
10. *Русанівський В. М.* Структура українського дієслова / В. М. Русанівський. – К. : Наук. думка, 1971. – 315 с.
11. *Русанівський В. М.* Дієслово – рух, дія, образ / В. М. Русанівський. – К. : Радянська школа, 1977. – 111 с.
12. *Соколова С. О.* Префіксальний словотвір дієслів у сучасній українській мові / С. О. Соколова. – К. : Наук. думка, 2003. – 284 с.
13. *Тимченко Є.* Українська граматики / Є. Тимченко. – К. : Друк. Т-ва Н. А. Гирич, 1907. – Ч. 1. – 179 с.
14. *Vendler Z.* Verbs and times / Z. Vendler // Linguistics in philosophy. – Ithaca : Cornell University Press, 1967. – P. 97–121.

В статтє охарактеризовань теоретическє предпосылкє и описан опыт типологизации терминативно-активитивной поликатегорийности глагола в современном украинском литературном

языке. Выделены и специфицированы основные типы совмещения в составе глагольной лексики значений, принадлежащим к разным аспектуальным классам.

Ключевые слова: глагол, вид, аспектуальность, аспектуальный класс, аспектуальная поликатегорийность, терминатив, активитив.

The article gives theoretical background and practical typology of the verb aspectual polycategorism "terminative vs activitie" in the literary modern Ukrainian language. Singled out and specified are the four main types of aspectual meanings of the verb lexeme belonging to different aspectual classes.

Keywords: verb, aspect, aspectuality, aspectual class, aspectual polycategorism, terminative, activitie.

Камінська В. С.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ТЕОРЕТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

Стаття присвячена теоретичному дослідженню фразеологічних одиниць у сучасній лінгвістиці. Подані приклади використання фразеологізмів у сучасній англійській мові та літературі.

Ключові слова: фразеологія, фразеологічні одиниці, метафора, ідіоматичний вираз.

Фразеологічні одиниці представляють найбільш мальовничу й виразну частину словникового складу мови, що відображають звичаї, традиції народу, згадку про його історію, фольклор.

Англійська мова зазнала великих історичних змін, отже за довгий час у мові накопичилися вирази та словосполучення, які виявилися лаконічними та влучними. Сучасні наукові парадигми засвідчують той факт, що фразеологія є невичерпним джерелом поповнення лексичного складу мови. Знання одиниць фразеології полегшує також й розуміння публіцистичних та художніх текстів. Грамотне використання одиниць фразеологізмів робить іноземну мову повнішою і жвавішою. За допомогою ідіоматичних виразів інформаційний аспект мови доповнюється інтуїтивним описом нашого світу та життя (І. Е. Анічков).

Фразеологія ставить одним із пріоритетних завдань – створення типів класифікацій фразеологізмів, заснованих на різних принципах. Вона займається питаннями, що стосуються принципів виділення одиниць фразеологізмів, методів їх вивчення, семантизації та класифікації. На основі існуючих методів дослідження в мовознавстві розробляються власне фразеологічні прийоми аналізу й опису (М. М. Копиленко), а саме: 1) *метод ідентифікації* – встановлення тотожності слів і синтаксичних конструкцій; 2) *метод аплікації*, що є різновидом методу ідентифікації, метод обмежений у виборі змінних, що встановлює відмінні структурно-семантичні організації фразеологізмів від поєднань, які утворюються відповідно до регулярних закономірностей вибору й комбінації.

Аналіз останніх теоретичних досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, свідчить про недостатню розробленість проблеми фразеологічних одиниць у сучасній англійській мові.

В той же час у загальнотеоретичному ракурсі ґрунтовно та багатоаспектно висвітлено одиниці фразеологізмів з точки зору визначення критеріїв виділення одиниць